

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

BỘ TÀI CHÍNH

HỌC VIỆN TÀI CHÍNH

Nguyễn Phi Sơn

***Kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa
rủi ro trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng***

Luận án tiến sĩ kinh tế

Hà Nội 2013

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

BỘ TÀI CHÍNH

HỌC VIỆN TÀI CHÍNH

Nguyễn Phi Sơn

***Kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa
rủi ro trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng***

Chuyên ngành: Kế toán

Mã số: 62.34.30.01

Luận án tiến sĩ kinh tế

Người hướng dẫn khoa học:

- 1. TS. Hoàng Đức Long**
- 2. PGS, TS. Phạm Đình Phùng**

Hà Nội 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan bản Luận án này là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong Luận án là hoàn toàn trung thực và có nguồn gốc rõ ràng. Các đánh giá, kết luận khoa học của Luận án chưa từng được ai công bố trong bất cứ công trình nào khác.

TÁC GIẢ LUẬN ÁN

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	
Mục lục	
Danh mục các chữ viết tắt	
MỞ ĐẦU	1
1. TÍNH CẤP THIẾT CỦA ĐỀ TÀI LUẬN ÁN	1
2. TỔNG QUAN VỀ CÁC NGHIÊN CỨU	2
3. MỤC ĐÍCH NGHIÊN CỨU CỦA ĐỀ TÀI LUẬN ÁN	12
4. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHẠM VI NGHIÊN CỨU CỦA LUẬN ÁN	13
5. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU.....	14
6. NHỮNG ĐÓNG GÓP CỦA LUẬN ÁN	15
7. BỐ CỤC CỦA LUẬN ÁN.....	16
Chương 1: LÝ LUẬN CHUNG VỀ KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU	17
1.1. ĐẶC ĐIỂM HOẠT ĐỘNG XUẤT NHẬP KHẨU VÀ NHỮNG RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU	17
1.1.1. Đặc điểm hoạt động xuất nhập khẩu	17
1.1.2. Rủi ro trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu.....	19
1.2. KHÁI QUÁT CHUNG VỀ CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH	23
1.2.1. Khái niệm và vai trò của công cụ tài chính phái sinh	23
1.2.2. Lịch sử ra đời của công cụ tài chính phái sinh.....	24
1.2.3. Các loại công cụ tài chính phái sinh	31
1.3. PHÒNG NGỪA RỦI RO BẰNG CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH	41
1.3.1. Phòng ngừa rủi ro bằng hợp đồng kỳ hạn	41
1.3.2. Phòng ngừa rủi ro bằng hợp đồng tương lai	42
1.3.3. Phòng ngừa rủi ro bằng hợp đồng quyền chọn	44

1.3.4. Phòng ngừa rủi ro bằng hợp đồng hoán đổi	46
1.4. KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO.....	47
1.4.1. Chuẩn mực kế toán quốc tế và của các nước về CCTC phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro	47
1.4.2. Kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro của các nước	58
Chương 2: THỰC TRẠNG KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG	61
2.1. TỔNG QUAN VỀ CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU TẠI ĐÀ NẴNG.....	61
2.1.1. Doanh nghiệp xuất nhập khẩu và vai trò của nó trong nền kinh tế.....	61
2.1.2. Đặc điểm về hoạt động sản xuất kinh doanh của doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng.....	62
2.1.3. Đặc điểm của doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng ảnh hưởng đến kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro	65
2.2. THỊ TRƯỜNG CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH VÀ THỰC TRẠNG SỬ DỤNG ĐỂ PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG.....	68
2.2.1. Thực trạng cơ sở pháp lý về công cụ tài chính phái sinh.....	68
2.2.2. Thực trạng về thị trường công cụ tài chính phái sinh	73
2.2.3. Thực trạng sử dụng công cụ tài chính phái sinh phòng ngừa rủi ro trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng	83
2.3. THỰC TRẠNG CƠ SỞ PHÁP LÝ VỀ KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO	90
2.3.1. Cơ sở pháp lý về kế toán các công cụ tài chính phái sinh quy định cho các tổ chức tín dụng.....	90

2.3.2. Cơ sở pháp lý về kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro áp dụng cho doanh nghiệp.....	91
2.4. THỰC TRẠNG KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG.....	99
2.4.1. Tổ chức vận dụng chứng từ kế toán.....	100
2.4.2. Tổ chức vận dụng hệ thống tài khoản kế toán	101
2.4.3. Phương pháp kế toán.....	103
2.4.4. Tổ chức vận dụng sổ kế toán.....	107
2.4.5. Trình bày và thuyết minh báo cáo tài chính.....	107
2.5. ĐÁNH GIÁ THỰC TRẠNG SỬ DỤNG VÀ KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG ...	108
2.5.1. Đánh giá thực trạng sử dụng công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng.....	108
2.5.2. Đánh giá thực trạng cơ sở pháp lý về kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro	112
2.5.3. Đánh giá thực trạng kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng.....	114
2.6. KINH NGHIỆM KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO CỦA CÁC ĐỊA PHƯƠNG KHÁC VÀ BÀI HỌC CHO DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG	119
2.6.1. Kinh nghiệm kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro của các địa phương khác	119
2.6.2. Bài học kinh nghiệm cho các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng.....	122
Chương 3: HOÀN THIỆN KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG	125

3.1. SỰ CẦN THIẾT SỬ DỤNG CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG.....	125
3.1.1. Sự cần thiết sử dụng công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro tỷ giá trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng.....	126
3.1.2. Sự cần thiết sử dụng công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro lãi suất trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng	128
3.1.3. Sự cần thiết sử dụng công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro giá cả hàng hóa trong các doanh nghiệp xuất nhập khẩu Đà Nẵng.....	129
3.2. SỰ CẦN THIẾT HOÀN THIỆN KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG.....	130
3.3. YÊU CẦU HOÀN THIỆN KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG.....	131
3.3.1. Phải phù hợp với hệ thống pháp luật Việt Nam.....	131
3.3.2. Phải phù hợp với sự phát triển của thị trường tài chính.....	132
3.3.3. Phải phù hợp với yêu cầu hội nhập kinh tế quốc tế	132
3.3.4. Phải phù hợp với thông lệ và chuẩn mực kế toán quốc tế	133
3.3.5. Phải phù hợp với yêu cầu đổi mới quản lý và cải cách kế toán.....	134
3.3.6. Phải phù hợp với quy định về tài chính, kế toán của Nhà nước	134
3.3.7. Phải đảm bảo cung cấp thông tin kịp thời, đầy đủ và trung thực.....	135
3.3.8. Phải đảm bảo yêu cầu tiết kiệm và có tính khả thi.....	135
3.4. HOÀN THIỆN KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG.....	135
3.4.1. Hoàn thiện khuôn khổ pháp lý về kế toán làm cơ sở cho hướng dẫn kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro.....	136

3.4.2. Quy định nguyên tắc kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro	143
3.4.3. Hoàn thiện tài khoản sử dụng trong kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro	146
3.4.4. Hướng dẫn phương pháp kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro	148
3.4.5. Hoàn thiện sổ kế toán sử dụng trong kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro	176
3.4.6. Hoàn thiện báo cáo kế toán trong kế toán các công cụ tài chính phái sinh nhằm phòng ngừa rủi ro	179
3.5. ĐIỀU KIỆN THỰC HIỆN HOÀN THIỆN KẾ TOÁN CÁC CÔNG CỤ TÀI CHÍNH PHÁI SINH NHẪM PHÒNG NGỪA RỦI RO TRONG CÁC DOANH NGHIỆP XUẤT NHẬP KHẨU ĐÀ NẴNG.....	181
3.5.1. Về phía Nhà nước	181
3.5.2. Về phía các đơn vị cung cấp sản phẩm phái sinh	184
3.5.3. Về phía các doanh nghiệp xuất nhập khẩu.....	187
KẾT LUẬN	190
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ	
TÀI LIỆU THAM KHẢO	
PHỤ LỤC	

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT

BCĐKT	Bảng cân đối kế toán
BCKQHĐK	Báo cáo kết quả hoạt động kinh doanh
D	
BCTC	Báo cáo tài chính
CBOE	Chicago Board Options Exchange
CBOT	Chicago Board of Trade
CCTC	Công cụ tài chính
CMKT	Chuẩn mực kế toán
DN	Doanh nghiệp
ĐTNN	Đầu tư nước ngoài
HĐHĐ	Hợp đồng hoán đổi
HĐKH	Hợp đồng kỳ hạn
HĐPS	Hợp đồng phái sinh
HĐQC	Hợp đồng quyền chọn
HĐTL	Hợp đồng tương lai
NHNN	Ngân hàng Nhà nước
NHTM	Ngân hàng thương mại
SPPS	Sản phẩm phái sinh
SXKD	Sản xuất kinh doanh
TK	Tài khoản
TKKT	Tài khoản kế toán
XNK	Xuất nhập khẩu

MỞ ĐẦU

1. TÍNH CẤP THIẾT CỦA ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

Trong quá trình hoạt động sản xuất kinh doanh (SXKD), sự biến động khó lường của tỷ giá, lãi suất, giá cả hàng hoá trên thị trường là những nguyên nhân gây ra rủi ro cho các doanh nghiệp (DN), nhất là các DN xuất nhập khẩu (XNK). Để hạn chế thấp nhất những rủi ro có thể xảy ra, các công cụ tài chính (CCTC) phái sinh đã ra đời và phổ biến ngày càng rộng rãi trong nền kinh tế của các nước, đó thực chất là những hợp đồng tài chính mà giá trị của nó phụ thuộc vào một hợp đồng mua bán cơ sở. Đến nay, trên thị trường tài chính quốc tế, CCTC phái sinh đã phát triển rất mạnh với các nghiệp vụ phái sinh rất đa dạng và thị trường CCTC phái sinh đóng vai trò quan trọng trong hệ thống tài chính toàn cầu. Sở dĩ nó phát triển thành công như vậy, là do sử dụng các CCTC phái sinh đem lại lợi ích cho DN trong việc giảm thiểu hoặc loại bỏ rủi ro do sự biến động giá cả của sản phẩm, biến động tỷ giá, thay đổi lãi suất; người đầu cơ sử dụng các công cụ này nhằm mang lại lợi ích trong việc đánh cược trên những biến động giá cả của sản phẩm, họ sử dụng công cụ này như một đòn bẩy đặc biệt; người cơ lợi thì lại sử dụng linh hoạt các công cụ này để hưởng chênh lệch giá.

Mặc dù, CCTC phái sinh phát triển mạnh mẽ ở các nền kinh tế phát triển trên thế giới và đã hình thành ở Việt Nam, tuy nhiên còn rất nhỏ bé và chưa phổ biến. Nguyên nhân chủ yếu của tình trạng này là do mức độ phát triển của thị trường tiền tệ, thị trường vốn còn thấp, các DN chưa am hiểu kỹ về lợi ích cũng như kỹ thuật sử dụng các công cụ này trong việc phòng ngừa rủi ro, bên cạnh đó các nhà môi giới, các nhà cơ lợi còn quá ít trên thị trường để thúc đẩy các DN tham gia mạnh mẽ thị trường này. Sự kém phát triển của thị trường phái sinh là một thách thức không nhỏ trong quá trình hội nhập và mở cửa thị trường tài chính Việt Nam. Khi rủi ro luôn là bạn đường với các DN và ngày càng gia tăng trong quá trình hội nhập, thì phát triển thị trường phái sinh được xem như là lá chắn quan trọng để hạn chế rủi ro.

Trong tiến trình hội nhập kinh tế quốc tế, hệ thống tài chính, hệ thống kế toán Việt Nam đã có những bước phát triển rất quan trọng theo hướng hội nhập với